

ПЕДАГОГІКА

УДК 378:018.8:664-051

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/49-2-13>

Олег МАЛИШЕВСЬКИЙ,

orcid.org/0000-0002-7653-7862

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри професійної освіти та технологій за профілями
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(Умань, Черкаська область, Україна) *atalysh67@gmail.com*

Ірина ФІЛІМОНОВА,

orcid.org/0000-0001-6833-6748

доктор філософії, доцент,

доцент кафедри професійної освіти та технологій за профілями
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(Умань, Черкаська область, Україна) *irunafilimonova@gmail.com*

РЕАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито основні підходи щодо визначення місця інноваційних технологій у процесі фахової підготовки майбутніх фахівців професійної освіти, розкрито сутність інноваційної технології навчання і потенціал фахових дисциплін щодо її використання у навчальному процесі. Доведено актуальність її обґрунтовано доцільність використання інноваційної технології навчання у процесі підготовки фахівців для професійної освіти.

У статті наголошено, що необхідною умовою підготовки конкурентоспроможних фахівців, принципів, ініціативних, мобільних, здатних до свідомої професійної діяльності, є використання активних форм навчально-пізнавальної роботи. Акцентовано на необхідності постійного пошуку інноваційного інструментарію, спроможного забезпечити ефективну взаємодію педагога та здобувачів вищої освіти та теоретичних і лабораторно-практичних заняттях.

Окреслено низку практико зорієнтованих інноваційних технологій, що забезпечують перехід майбутнього фахівця професійної освіти від знаннєвої моделі навчання до компетентнісної. До таких технологій навчання віднесено нетрадиційні методи та форми навчання, зокрема: евристичні задачі, методи проблемного навчання, ситуаційні завдання, ділові інноваційні ігри, надання студентам можливості самостійно обирати різні форми виконання завдань. Розкрито сутність окреслених методів та форм навчання та доведено їхнє значення у професійній підготовці фахівців для професійної освіти.

Розглянуті засоби інноваційних технологій сприяють збудженню інтересу у бакалаврів професійної освіти до змісту навчальних дисциплін, до майбутньої професії; забезпечують міцне запам'ятовування й відтворення отриманої інформації ними; сприяють формуванню у здобувачів вищої освіти усвідомленої потреби у самовдосконаленні й прагненні до професіоналізму, розвитку механізму самоорганізації розумової діяльності, створенню умов для самостійного набуття фахових компетентностей.

Авторами запропоновано власне бачення використання інноваційних технологій у практичній підготовці майбутніх фахівців професійної освіти. У статті подано приклади застосування вище наведених методів і форм навчання у процесі фахової підготовки бакалаврів з професійної освіти харчового і комп'ютерного профілів.

Ключові слова: професійна освіта, бакалавр професійної освіти, інноваційні технології, методи та форми навчання, професійна компетентність, освітній процес, фахові дисципліни.

Oleh MALYSHEVSKYI,

orcid.org/0000-0002-7653-7862

*Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor;
Professor at the Vocational Education and Profile Technologies Department
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
(Uman, Cherkasy region, Ukraine) omalysh67@gmail.com*

Iryna FILIMONOVA,

orcid.org/0000-0001-6833-6748

*Philosophy Doctor, Associate Professor;
Associated Professor at the Vocational Education and Profile Technologies Department
Pavlo Tychyna State Pedagogical University
(Uman, Cherkasy region, Ukraine) irunafilimonova@gmail.com*

IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES DURING PRACTICAL TRAINING OF FUTURE PROFESSIONAL EDUCATION SPECIALISTS

The article reveals the main approaches to determining the place of innovative technologies in the process of professional training of future professionals in vocational education, reveals the essence of innovative learning technology and the potential of professional disciplines for its use in the educational process. The relevance and substantiation of the expediency of using innovative learning technology in the process of training specialists for vocational education is proved.

The article emphasizes that a necessary condition for the training of competitive professionals, principled, proactive, mobile, capable of conscious professional activity, is the use of active forms of educational and cognitive work. Emphasis is placed on the need to constantly search for innovative tools that can ensure effective interaction between teachers and students of higher education and theoretical and laboratory-practical classes.

A number of practice-oriented innovative technologies are outlined, which ensure the transition of the future specialist of vocational education from the knowledge model of learning to the competence model. Such learning technologies include non-traditional methods and forms of learning, in particular: heuristic problems, methods of problem-based learning, situational tasks, business innovative games, giving students the opportunity to choose different forms of tasks. The essence of the outlined methods and forms of teaching is revealed and their importance in the professional training of specialists for vocational education is proved.

The considered means of innovative technologies help to arouse the interest of bachelors of vocational education in the content of academic disciplines, in the future profession; provide strong memorization and reproduction of the received information by them; contribute to the formation of higher education seekers' conscious need for self-improvement and the pursuit of professionalism, the development of a mechanism for self-organization of mental activity, creating conditions for independent acquisition of professional competencies.

The authors propose their own vision of the use of innovative technologies in the practical training of future professionals in vocational education. The article presents examples of the application of the above methods and forms of education in the process of professional training of bachelors in vocational education in food and computer profiles.

Key words: *vocational education, bachelor of vocational education, innovative technologies, methods and forms of education, professional competence, educational process, professional disciplines.*

Постановка проблеми. Перманентні зміни в усіх сферах життя, проведення реформ, обумовлених цивілізаційними і соціально-економічними трансформаціями, інтеграція України до європейського освітнього простору, здійснювана модернізація системи вищої педагогічної освіти висувають нові вимоги до особистості педагога, зокрема майбутнього фахівця професійної освіти, рівень професійної підготовки якого має відповідати зростим вимогам часу. Відповідальність за вирішення означеної проблеми покладається на вищу професійну освіту. Це зумовлює необхідність вирішення проблеми інтенсифікації освітнього процесу, спонукає заклади вищої педагогічної освіти до підготовки фахівців, здатних реалізувати кардинальні перетворення в галузі професійної освіти.

Якісна підготовка майбутніх фахівців професійної освіти потребує сьогодні активізації творчого потенціалу професорсько-викладацького складу закладів вищої освіти, інноваційного підходу до вибору змісту, форм, методів та засобів навчання, максимального використання досягнень сучасної педагогічної науки, нових педагогічних і виробничих технологій. Запровадження сучасного теоретичного і практичного педагогічного досвіду в освітній процес необхідно спрямовувати не стільки на передачу готових знань, скільки на усвідомлення ідеї гуманізму і толерантності, на виховання розуміння і визнання чужої точки зору, поваги до особистості, на формування професійної мобільності, на підготовку до майбутньої співпраці та самовираження у професійній

діяльності і творчості. Водночас сучасний етап розвитку закладів професійної освіти пов'язаний із необхідністю вирішення проблеми підвищення інтелектуального рівня, пізнавального і творчого потенціалу її здобувачів, що зумовлює появу освітніх інновацій. У таких умовах майбутній педагог неспроможний стати єдиним джерелом інформації, поданої у світлі традиційної знанневої парадигми, а повинен постійно змінюватись, підвищувати професійну компетентність відповідно до вимог часу. (Палига, Притула, 2015: 3).

Вище зазначене актуалізує проблему підвищення зацікавленості здобувачів вищої професійної освіти у вивченні фахових дисциплін, стимулює до пошуку нових шляхів посилити бажання здобувати фахові знання. Вирішенню окреслених завдань покликані інноваційні технології навчання.

Аналіз досліджень. Нині розроблено велику кількість технологій навчання, що спонукає до теоретичного узагальнення, аналізу, класифікації та вибору оптимальних варіантів засобів, методів і методик. Різні аспекти проблеми підготовки майбутніх фахівців професійної освіти у своїх дослідженнях розглядали О. Бородієнко, Ю. Гвоздецька, В. Гончаренко, Р. Гуревич, О. Коваленко, Н. Недосекова, С. Ткачук та ін. Використання інноваційних форм та методів навчання у процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців досліджували Б. Андрієвський, І. Дрозіч, О. Дубасенюк, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, В. Радкевич та ін. Однак поза увагою вчених залишається методика реалізації інноваційних технологій у практичній підготовці майбутніх фахівців, а сам процес використання традиційних і впровадження нових (інноваційних) технологій навчання протікає стихійно.

Саме тому використання інноваційних технологій, як запоруки якісної підготовки майбутніх фахівців професійної освіти, потребує періодичного перегляду та уточнень особливостей використання в освітньому процесі закладів вищої педагогічної освіти.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей використання інноваційних технологій навчання у процесі вивчення фахових дисциплін у закладах вищої педагогічної освіти, як чинника формування професійної компетентності її здобувачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині неможливо знайти жодну сферу життя та діяльності людини, яку б не заповнили інновації. Освіта теж зазнала й продовжує зазнавати впливів інновацій: інноваційні технології навчання, інноваційні педагогічні технології, інноваційні засоби навчання та інші – те, що є рушієм розвитку сучас-

ної освіти. Інновація – це деяке нововведення, яке сприяє переведенню певної досліджуваної системи на новий, якісно відмінний рівень розвитку.

Впровадження інновацій в освіті покликане сприяти вдосконаленню методів та форм освітнього процесу з метою підвищення його якості. В. Радкевич наголошує, що лише викладач, що володіє низкою професійних компетентностей необхідними у професійній діяльності, може сформувати сучасного, самодостатнього та конкурентоспроможного фахівця (Радкевич, 2006: 5).

За визначенням О. Дубасенюк, інноваційні технології – це особлива форма педагогічної діяльності і мислення, які спрямовані на організацію нововведень в освітньому просторі; це сукупність послідовних, цілеспрямованих дій, спрямованих на оновлення освітнього процесу, модифікацію мети, змісту, організації, форм і методів навчання та виховання, адаптації освітнього процесу до нових суспільно-історичних умов; це процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники досягнень компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану (Дубасенюк, 2009: 16).

Впровадження інноваційних технологій передбачає досягнення нової якості організації освітнього процесу у вищій школі, врахування сучасних підходів до організації професійної підготовки, формування готовності особистості до динамічних змін у соціумі за рахунок розвитку здібностей до творчості, різноманітних форм мислення, здатності співробітництва з іншими людьми.

Серед численного переліку інноваційних технологій ми виокремлюємо ті, що зорієнтовані передовсім на практику, на формування вміння аналізувати ситуацію, самостійно ухвалювати рішення, та забезпечують перехід майбутнього фахівця професійної освіти від знанневої моделі навчання до компетентнісної. Наші дослідження засвідчили, що застосування викладачем нетрадиційних методів та форм навчання (використання евристичних задач, методів проблемного навчання, ситуаційних завдань, ділових ігор, надання студентам можливості обирати форми виконання завдань) у практичній підготовці формує неабиякий інтерес до змісту навчального матеріалу, сприяє більш глибокому запам'ятовуванню й відтворенню здобутої інформації. Саме тому необхідно максимально наблизити використання активних методів навчання до повноцінного освоєння навчального матеріалу. Розглянемо їх більш детально.

Цикл евристичної освітньої ситуації містить основні технологічні елементи евристичного навчання: мотивацію, проблематизацію діяльності, особисте вирішення проблеми, демонстрацію створених продуктів, їх порівняння з культурно-історичними аналогами, рефлексію результатів. Її метою є організація спеціальної діяльності здобувачів вищої освіти, спрямованої на генерацію нових ідей, проблем, гіпотез, версій, на розробку власних схем, текстів, на організацію емпіричних дослідів, на здобуття власного теоретичного і практичного професійного досвіду (Дрозіч, 2016: 64).

Ефективним засобом організації вирішення таких евристичних завдань ми вважаємо усну роботу з використанням евристичної бесіди. Успішне використання евристичної бесіди веде до усвідомлення, пригадування необхідних фахових знань та до «відкриття» і запам'ятовування навчального матеріалу всіма студентами групи.

Основою для створення такої ситуації служать евристичні задачі невизначеного змісту. Наприклад, задачі, де окреслено предмет і мету діяльності, але необхідно визначити властивості, вибрати метод і спосіб її розв'язання. Ситуацію перетворення можна забезпечити, використованням базових питань (хто, що, навіщо, де, чим, як, коли), а також застосуванням методу вигадування, методу аглютинації, «мозкового штурму» чи методу інверсії, коли стереотипні прийоми виявляються марними і застосовується принципово протилежна альтернатива вирішення поставленої проблеми.

Для опанування великої кількості інформації, а також для вивчення фахової термінології доречно використовувати «Хмари слів» – технологію, котра полягає у графічній систематизації та візуалізації термінів. Ключові слова найчастіше являють собою окремі слова, і важливість кожного ключового слова позначається розміром шрифту або кольором. Таке уявлення зручне для швидкого сприйняття виробничих термінів і для розподілу термінів за популярністю стосовно один одного. Так, наприклад, під час вивчення теми «Приготування заправних супів» з фахової дисципліни «Виробниче навчання» для кращого запам'ятовування складників рецептур у нагоді стануть завдання, де необхідно визначити за набором продуктів назву страви. Для перевірки якості засвоєних студентами знань доречно використовувати завдання, де необхідно викреслити зайві інгредієнти та технологічні процеси приготування перших страв. «Хмари слів» завдяки своїй формі й кольоровій різноманітності привертають увагу здобувачів, змушують їх зосереджуватися на матеріалі. Вони є простими та зрозумілими як

у побудові, так і в сприйнятті, їх можна використовувати як на перших етапах вивчення фахових, так і в процесі закріплення вивченого матеріалу (Філімонова, 2020: 158).

Наступний метод активного навчання, який особливо доречно використовувати під час технологічної практики, є метод проєктів.

Метод проєктів – це спосіб досягнення поставленої мети шляхом ретельного аналізу і розробки проблеми, результатом якої є створений реальний продукт з обґрунтуванням правильності прийнятого рішення. Цей метод є сукупністю навчально-пізнавальних прийомів, які уможливають розв'язання певної проблеми у результаті самостійних дій студентів з обов'язковою презентацією результатів. Наприклад, у процесі складання звіту з технологічної практики, після опрацювання студентами певної теми, їм пропонують розробити творчий проєкт.

Основна ідея партнерської технології або технології «навчання у співпраці» – надати можливості для активного спільного навчання здобувачів у різних ситуаціях, що базується на їх взаємодії, ідеї кооперативного навчання, під час упровадженні якого учасники беруть на себе не лише поодинокі, а й колективну відповідальність за вирішення виробничих проблем та за успіхи кожного (Сокол та ін., 2020: 69). З огляду на це «навчання у співпраці» є ефективним інструментом оволодіння мовленнєвими вміннями та навичками на практичних заняттях з дисципліни «Технологія продукції ресторанного господарства». Під час практичних робіт студенти повинні відпрацювати прийоми обробки сировини та приготувати страви відповідно до обраних рецептур. Вони можуть робити це самостійно або ж об'єднавшись у бригади. Викладач, формуючи групи студентів, повинен рівномірно розподіли сильних та слабких учасників та допомогти обрати керівника групи. Очевидно, що у процесі спільної навчальної діяльності студенти демонструють високий рівень засвоєння знань та формування навичок, головним чином через те, що ними керує спільна мета та бажання показати кращий результат.

Використання партнерської технології сприяє підвищенню рівня активності студентів у процесі засвоєння навчального матеріалу. Вона допомагає забезпечити високий рівень професійної компетентності, уміння самостійно здобувати знання й ефективно застосовувати їх у практичній діяльності; формувати вміння грамотно працювати з інформацією; розвивати кожного студента як творчу особистість, здатну до практичної роботи та роботи в команді.

З метою підвищення мотивації до навчання, активізації уяви, творчого пошуку, розвитку у здобувачів вищої освіти нових ідей-рішень, установок, позицій, розуміння, умінь, реалістичного способу подолання труднощів, навичок поведінки у нестандартних ситуаціях використовують інноваційні ділові ігри.

Ділова гра – ще один засіб моделювання професійної діяльності в навчальному процесі, суть якого полягає у відтворенні цієї діяльності в спеціально створених умовах, що відображають реальну обстановку (Тимошевська, 1998: 12).

Доцільність використання ділової гри для майбутніх фахівців професійної освіти аргументована тим, що вона орієнтована на особистість кожного учасника, враховує його інтереси, потреби, сприяє залученню студентів до активного процесу розумової діяльності, забезпечуючи інтеграцію індивідуальних ідей, думок і народження на цій основі колективних творчих рішень. На відміну від традиційних методів навчання, гра надає передусім розвивальний ефект, який часто домінує над навчальним. Така форма реалізації проектної технології навчання сприяє розвитку професійних умінь у майбутніх фахівців (визначати проблему і знаходити шляхи її вирішення; усвідомлювати, приймати і виконувати певну роль; висловлювати свої судження та обґрунтовувати власні рішення; аргументувати й відстоювати свої принципи) та ефективним результатам (отримання нового змісту, нової інформації; командна взаємодія; оновлення особистості; готовність до професійної мобільності).

Ефективність інноваційної гри передбачає зміну свідомості студентів від традиційного способу мислення до інноваційного, тобто звільнення від страху змін, що заважають усьому інноваційному, творчому. У ході проведення таких ігор використовують особливі техніки (організацію зіткнення власних позицій гравців та обговорення проблем з «чужих» позицій; проблематизацію; цілепокладання, самовизначення, рефлексію, схематизацію, позиційний аналіз тощо). Інноваційними іграми передбачено різнобічне опрацювання можливих варіантів розв'язання проблемних ситуацій з використанням таких методів, як цільові обговорення, «мозковий штурм», «мозковий штурм навпаки» (критика запропонованих ідей), метод запитань, метод випадкових асоціацій, мрії про неможливе (Малишевський, 2020: 306–307). Використання ділових інноваційних ігор, створює умови для розвитку прогностичних якостей майбутніх фахівців професійної освіти.

Для прикладу, використання ділової гри «Звільни зайвого» під час вивчення фахової дисципліни «Ресторанна справа» дозволить кожному здобувачу відчувати себе в ролі посадової особи закладу ресторанного господарства: директора, завідувача виробництва, кухаря тощо. Такі заняття наближають здобувачів до реальних виробничих умов, сприяють формуванню здатності системного аналізу технічних і педагогічних процесів та ситуацій, а також здатності генерувати оригінальні, творчі ідеї щодо їх вирішення (Філімонова, 2020: 158).

Для підготовки бакалаврів з професійної освіти зі спеціалізації комп'ютерні технології використовуємо адаптовані до змісту різних навчальних дисциплін базові моделі інноваційних ділових ігор («Доповідь і дискусія», «Конкурс проєктів», «Стилі управління», «Презентація проєктів», «Виробнича практика», «Формування організаційних та розпорядчих документів», «Комплексний план активного співробітництва» (Малишевський, 2020: 451–462).

Для запам'ятовування професійної термінології студенти можуть використовувати інтернет-ресурс «Quizlet», особливість якого – мобільність та зручність. Здобувачі завантажують програму на будь-який мобільний пристрій і самостійно опановують необхідну інформацію у зручний для себе час. Перевірку засвоєних знань можна проводити під час аудиторних занять як в індивідуальній, так і в груповій формі. Водночас при роботі з «Quizlet» розвивається одна із загальних компетентностей майбутнього фахівця професійної освіти, зокрема – здатність працювати у міжнародному контексті (Філімонова, 2020: 158).

Прикладом використання наведеного інтернет-ресурсу можуть стати завдання для здобувачів, що передбачають відтворити назву або фізіологічний процес при вивченні теми «Значення вуглеводів у харчуванні людини» навчальної дисципліни «Фізіологія харчування». Подібний підхід щодо перевірки знань корисні для майбутніх фахівців, оскільки інформацію в означеному ресурсі подано стисло, у незвичній формі. Крім того, інформація пов'язана асоціативними зв'язками. Фахову інформацію, подану у зазначеному вигляді, легше сприймати та запам'ятовувати, а процес засвоєння професійної термінології стає цікавим і різноманітним.

Висновки. Досвід свідчить про те, що при одноманітній методиці проведення занять інтерес до їх виконання знижується, тому одним із завдань викладача вищого закладу освіти сьогодні є пошук

нових методів і прийомів їх проведення, використовуючи інноваційну технологій навчання, зокрема: інноваційні ділові та рольові ігри, проблемні виробничі ситуації, сучасні комп'ютерні технології, у тому числі й для організації тестового контролю. Отже, використання у навчальному процесі підготовки бакалаврів професійної освіти інноваційної технології навчання – це потужний засіб, що посилює мотивацію до навчання; надає можливості для використання різних способів подання інформації; допомагає активно залучити здобувачів до навчального процесу; зосереджує

їхню увагу на найбільш важливих аспектах матеріалу; стимулює до творчості; розвиває самостійність; формує необхідні знання та пізнавальні прийоми; сприяє поліпшенню якості підготовки майбутніх фахівців професійної освіти.

Перспективи подальших досліджень Перспективи подальших досліджень полягають у систематизації інноваційних методик та адаптації їх для проведення фахових дисциплін у навчальному процесі підготовки майбутніх бакалаврів харчових технологій та розробці методичних рекомендацій з їх використання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дрозич І. А. Проектна технологія як засіб формування професійної компетентності майбутніх кухарів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2016. Вип. 45. С. 62–65.
2. Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. С. 14–47.
3. Малишевський О. В. Формування професійної мобільності майбутнього інженера-педагога комп'ютерного профілю: теоретичні і методичні засади: монографія. Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2020. 468 с.
4. Палига О. В., Пругула І. А. Інноваційні технології навчання при підготовці кваліфікованих робітників в системі професійно-технічної освіти: методичний посібник. Василівка, 2015. 21 с.
5. Радкевич В. Дослідницькі засади діяльно-сті педагога професійної школи. *Професійно-технічна освіта*. 2006. № 4. С. 5–7.
6. Сокол М., Гупка-Макогін Н, Бондар І. «Навчання у співпраці» як ефективна педагогічна технологія засвоєння іншомовних мовленнєвих умінь та навичок. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 26. 2020. С. 69–72.
7. Тимошевська Л. Г. Організація та методика ігрової діяльності: методичні вказівки до вивчення курсу. Харків: ХНУ, 1998. 24 с.
8. Філімонова І. А. Формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів харчових технологій у процесі вивчення фахових дисциплін: дис. ... док. філ.: 015 Професійна освіта. Умань, 2020. 300 с.

REFERENCES

1. Drozich I. A. Proektna tekhnolohiia yak zasib formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh kukhariv. [Project teaching methods in training: methodology, theory, experience, problems, 2016, Nr 45, pp. 62–65 [in Ukrainian].
2. Dubaseniuk O. A. Profesiina pedahohichna osvita: innovatsiini tekhnolohii ta metodyky: monohrafiia [Professional pedagogical education: innovative technologies and methods: monograph], Ivan Franko Zhytomyr State University Publishing House, 2009, pp. 14–47 [in Ukrainian].
3. Malyshevskiy O. V. Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnoho inzhenera-pedahoha kompiuternoho profilu: teoretychni i metodychni zasady: monohrafiia [Formation of professional mobility of the future engineer-teacher of computer profile: theoretical and methodical bases: monograph], Publisher "Sochinsky M.M.", 2020. 468 p. [in Ukrainian].
4. Palyha O. V., Prytula I. A. Innovatsiini tekhnolohii navchannia pry pidhotovtsi kvalifikovanykh robitnykiv v systemi profesiino-tekhnichnoi osvity: metodichnyy posibnyk [Innovative learning technologies in the training of skilled workers in the system of vocational education: a textbook]. Vasylivka, 2015, 21 p. [in Ukrainian].
5. Radkevych V. Doslidnytski zasady diialno-sti pedahoha profesiinoi shkoly. [Research principles of the vocational school teacher], Vocational and technical education, 2006, Nr 4, pp. 5–7. [in Ukrainian].
6. Sokol M., Hupka-Makohin N, Bondar I. «Navchannia u spivpratsi» yak efektyvna pedahohichna tekhnolohiia zasvoiennia inshomovnykh movlennievnykh umin ta navychok ["Collaborative learning" as an effective pedagogical technology for learning foreign language skills]. *Innovative pedagogy*, 2020, Nr 26, pp. 69–72. [in Ukrainian].
7. Tymoshevska L. H. Orhanizatsiia ta metodyka ihrovoi diialnosti: metod. vkazivky do vyvchennia kursu [Organization and methods of game activity: methodical instructions for studying the course], Kharkiv National University, 1998, 24 p. [in Ukrainian].
8. Filimonova I. A. Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh bakalavriv kharchovykh tekhnolohii u protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplyn [Formation of professional competence of future bachelors of food technologies in the process of studying professional disciplines]. Candidate's thesis. 2020, 300 p. [in Ukrainian].